

Újpesti Helytörténeti Értesítő

1995. november

II. évfolyam 6. szám

*Az újpesti I. világháborús hősök emlékműve Zala György (1858-1937) 1930-ban készült alkotása
(Fotó: Kiss István)*

Dr. Pohl Sándor:*

Újpest megyei város szociális intézményei

A több mint 70.000 lakosú Újpest a Székesfőváros után Magyarország egyik legjelentősebb ipari, főleg gyáripari városa, így természetesen szociális intézményeiben sok más várost megelőz.

Szociális intézményei egy részét maga a város tartja fenn s vannak intézményeink, melyeket segítyez.

Újpest szociális intézményeit öt főcsoportban fogom ismertetni: I. Anya- és csecsemőgondozás (Terhesvédelem), II. Gyermekek gondozás, III. Szegénygondozás, IV. Elaggottak gondozása, V. Munkásjóléti és munkás-egészségügyi intézmények, végül a Városi Tisztviselők és Alkalmazottak Segítő Alapja.

I. Anya- és Csecsemővédelem Újpesten

Az egészségügyi és szociális gondozásnak ezt az ágát Újpesten elsősorban az újpesti Stefánia Fiókszövetség (17. és 110. számú) rendelőintézetei, ezenkívül az Újpesti Szülőotthon terhesvédelmi szolgálata végzik.

A Stefánia Fiókszövetségnek a dispansereken kívül egyéb igen hasznos intézményei is vannak: anya- és csecsemőotthon, itt az év folyamán 48 anya és csecsemője nyer elhelyezést, átlag 40-45 napon keresztül; napközi otthon, ahol 90 gyermeket ápolnak, elhagyatott kisdedeket, akiknek vagy nincsenek hozzátartozói, vagy azok a nap legnagyobb részében dolgoznak; tejkonyha, itt 609 védenc 21.092 adag tejkészítményt és egyéb tápszert kapott az év folyamán, összesen 16.234 liter mennyiségben; kvarzfény-kezelésben 62 védenc részesült 593 esetben, 184 kezelési óra alatt; a csecsemő és gyermekkorházban az év folyamán ápolott betegek száma 603 volt. A Stefánia napközi otthonába utalt csecsemőket részben a város, részben az állami gyermekmenhely tartja el.

Egy gyermek napi ápolásának költsége 56 fillér. A város egyébként a következő címeken és arányokban támogatja a Stefániát: csecsemőkelengyére évi 3.000 P, tejkészítmények és tápszerekre évi 11.000 P, Stefánia-intézményekre (17. sz. rendelőintézettel együtt) évi 10.800 P, 110. sz. védőintézetnek évi 1.800 P, védőnők városi pótdíja 3.720 P. Az anyák otthonában s a csecsemőotthonban elhelyezettek étellemezési költsége évi 30.000 P.

A múlt évben a két védőintézetnél gondozás alatt volt 610 terhes nő, 1.936 gyermekágyas nő, 2.727 csecsemő és 2.175 gyermek. Orvosi tanácsadáson megjelent 194 terhes, 3.993 csecsemő és 1.675 gyermek. A védőnők terheseket, gyermekágyasokat, csecsemőket és gyermekeket összesen 21.340 esetben látogattak meg.

A védőintézetek részben Újpest város, részben az Országos Stefánia Szövetség útján a következő segítyeket juttatják a védenceknek: 1/2 kg cukor 539 védencnek, napi 1/2 liter tejet 6 hónapig 800, póttápszert 680, szülészeti vándorládát 14, vándorkeleagyét 5, ruhasegélyt 7, mosdószappant 640, hintőport 589, ingyen gyógyszert 1.527, szacharinos teát 772 és egy-egy pár cipőt 11 esetben.

A Stefánia intézet úgynevezett jogvédőirodája eljár, illetve közbenjár védencei érdekében a hatóságoknál: házasságkötési, örökbefogadási, nő- és gyermektartási ügyekben. E működés terén kapcsolatot tart a Stefánia az Országos Szociálpolitikai Intézet úgynevezett néphivatalával.

Az Újpesti Szülőotthon a szülészeti és nőgyógyászati orvosi tevékenységén felül a terhességi tanácsadás révén prevencióval is foglalkozik. Az intézet orvosai ugyanis számtalan esetben tapasztalták azt a kimondhatatlan hátrányt, amit okozott, hogy a szülőnőt nem látták egy ízben sem terhessége alatt a szülés megindulása előtt, amikor még bőségesen lett volna idejük a szülésakor jelentkező komplikációk megelőzésére (veleszületett vérhaj, terhességi vesebaj, rángógörccsök, komplikációk szűk medence miatt). Ezért saját elhatá-

* Dr. Pohl Sándor (1897-1976) Újpest polgármestere volt 1938-1939-ben. A most közölt előadása 1939-ben hangzott el.

rozásukból 15 évvel ezelőtt elkezdtek azt a tevékenységet, amiből a mai úgynevezett terhességi tanácsadás kifejlődött. Hetenként kétszer tartanak terhességi tanácsadó rendelőt, amikor is 20-40 asszony jelentkezik és kerül vizsgálatra. Azokat, akik terhességgel kapcsolatos betegségben szenvednek, kellő időben gyógykezelésre küldik. Minden jelentkező terhes nőt átküldenek az Országos Szociálpolitikai Intézet gondozó intézetébe, ahol vérvizsgálatot és röntgen-átvilágítást is végeznek rajtuk. Angol mintára bevezették, hogy minden jelentkező terhes egy pohár tejet és kekszet kap a várakozás ideje alatt, ez a juttatás is növeli a jelentkezés vágyát. Öröndetes jelenség, hogy mióta ez a tanácsadás működik, egyre ritkábban kerül megelőzhető betegséggel újpesti szülőnő az intézetbe, inkább falvakból kerülnek be ilyen esetek, ahol ilyen tanácsadás még nincsen, vagy nem működik kellőképpen.

A város 400 csecsemőt és szoptatós anyát részesített a múlt évben napi fél liter tejsegélyben. Mindazokat a csecsemőket, akiket szoptatni nem tudnak, ha rászorulnak, tápszersegélyben részesíti.

II. Gyermekgondozás

a) Újpest m. város óvodái és napközi otthonai. Gyermekétkeztetési akció. Árvaház.

Az Újpest város területén élő mintegy 2.000 óvodás korban lévő (3-6 éves) gyermek közül 1.694 volt 1938. évben a város óvodáiba beíratva. Összesen 30 óvodánk van, ebből 24 városi (községi), 2 állami, 1 felekezeti és 3 magánóvoda, 40 óvónő foglalkozik a gyermekekkel, mellettük csaknem ugyanannyi dajka segít a kisgyermek gondozásában.

Amióta a törvényhozás az óvodák felügyeletét a tanfelügyelő hatásköréből a tisztiorvosok hatáskörébe utalta, azóta Újpesten is — a törvény intencióinak megfelelően — lényegesen megváltozott az óvodák szerepe és az óvodai munka. A m. kir. tisztiorvos rövid tanfolyamon átképezte az óvónőket a pedagógiai foglalkozás területéről az egészségügyi gondozás és a kisgyermek higiénikus életre való nevelése és szoktatása irányában. A gyermekeket az óvónők minden reggel gondosan átvizsgálják és a betegeket orvoshoz, illetőleg hazaküldik. Szigorú

kötelességük a hiányzó gyermekek sorsa felőli érdeklődés, különösen olyirányban, hogy a netán beteg gyermek orvosi kezelésben részesül-e. A városi orvosok minden két hétben meglátogatják és megvizsgálják a gyermekeket. A m. kir. tisztiorvos pedig hathetenként vizsgálja felül az egészségügyi ellátásnak ezt a módozatát. Minden óvodás gyermeket minden évben az iskola-egészségvizsgáló központ szakorvosai megvizsgálják és megröntgeneznek.

Újpesten az iskolák és óvodák keretein belül ez idő szerint 15 napközi otthon működik, amelyeket mintegy 900 gyermek vesz igénybe. A gyermekek a napközi otthonban ebédet és uzsonnát kapnak, ezen kívül ebédsegélyben részesülnek mindazok az iskolás és óvodás gyermekek, akik bár nem járnak a napközi otthonba, de az ingyen étkeztetési akcióra rászorulnak. Jelenleg mintegy 1.500 gyermek kap naponta ebédet. Az újpesti Stefánia Fiókszövetség nagy főzőkonyhájában készítik el a gyermekek étkeit — orvosi felügyelet alatt — a város központjában, innen a város közelebbi helyekre lovas kocsikon, távolabbi helyekre teherautókon szétviteli hőtartó edényekben az élelmet az egyes napközi otthonokba. A gyermekek ételmezése fejenként és hetenként (nyersélelem 1,20 P, főzési költség 21 fillér, kenyér 9 fillér, tej 25 fillér) 1,75 P. A város a főzési költségeket évi átlagban 9.000 P-ben téríti meg. Az ebéd levesből, főzelékből (hetenként kétszer hússal) és 5 dkg kenyérből áll; az uzsonna 2 1/2 deci tej és 5 dkg kenyér. Ezzel az étkeztetéssel kapcsolatban kerül kiosztásra a zöldkeresztes cukorakció által juttatott cukoradag is. A város az iskolai és óvodai étkeztetési akció költségvetése keretében látja el élelmiszerekkel a gyógyiskolát és az Országos Szociálpolitikai Intézet napközi otthonába járó nem gyári munkás családtag gyermekeket is. A gyermekek az óvodai napközi otthonokban az elfogyasztott ebéd után hálóteremmé átalakított helyiségben nyugágyakon pihennek az óvodai foglalkoztatás újbóli megkezdéséig (délután két óra), majd a foglalkozás végén fogyasztják el az uzsonnát. Az óvodák egy része téli fürdőberendezéssel, másik része pedig nyári lubickoló medencékkel van ellátva.

A felekezeti óvodák csoportjába tartozó Karmelita nővérek óvodája is említést érdemel a legmagasabb igényeket is kielégítő higiénikus és egyéb berendezései és az egészségügyi neveléssel

igen jól összeillő magas fokú valláserkölcsi gondozás miatt. A Karmelita nővérek napközi otthont és internátust tartanak fenn. Ők alapították s tartják fenn Újpest egyetlen árvaházát, ahol a legjobb higiénikus és egészségügyi körülmények között mintaszerű nevelésben részesítik a teljes és félárva gyermekeket.

b) *Az újpesti iskolaorvosi intézmény.* Az újpesti Könyves Kálmán fiúgimnáziumban és a Kanizsai Dorottya leánygimnáziumban a vallás- és közoktatásügyi miniszter által 1938. évben kinevezett külön iskolaorvos működik.

A város többi iskolái (és esetleg óvodái) részére külön iskolaorvosi intézmény felállítását és megszervezését határozta el a város képviselőtestülete. A tervek szerint tíz városi iskolaorvos működne, akiknek egy része az iskolai gondozónővérek közreműködésével és támogatásával elvégezné mindazt a munkát, amely az iskolaépületre, az iskolatermek, berendezések és tárgyak egészségügyére, továbbá a növendékek egészségügyi nyilvántartására vonatkozik; ugyancsak ők végzik majd el az iskolákban esetenként szükségessé váló különleges külső munkát. A városi iskolaorvosok egy másik csoportja pedig szakorvosokból áll, ezek a már ismertetett és a gyermek-tüdőgondozó helyiségeiben működő iskolai egészségvizsgáló központ orvosai lesznek, akik a sorozatos iskola-vizsgálatok alkalmával, vagy pedig speciális okból oda előállított növendékeket mindenféle orvosi szakszempontról vizsgálják meg. Belgyógyász-, szívspecialista, tüdőgyógyász-, röntgen-szakorvos, szemész, ortopéd-sebész, esetleg orr-torok-gégész szakorvosok működnek majd itt, akik minden gyermek kartotéklapjára rávezetik a talált kóros vagy rendellenes elváltozásokat.

Az újpesti városi iskolaorvosi intézmény működését, a szervezet teljes kiépítése után is az fogja jellemezni, hogy nem marad meg működésében a kóros elváltozások regisztrálásánál, hanem mindent megtesz és e célból minden szaktényező és minden érdekelt segítségét igénybe veszi azért, hogy a betegnek talált, vagy betegsége hajlamos gyermekek betegségükre megfelelő kezelést is kapjanak. E célból állandó érintkezésben lesz a szülőkkel, a háziorvosokkal, az iskolaigazgatókkal, osztályfőnökökkel és a testnevelő tanárokkal. Továbbá természetesen szoros kapcsolatot tart fenn a gyógyiskolával, ahová a tüdőbeteg gyermekek egy csoportja kerül.

c) *Gyermekgondozó intézet (és egészségvizsgáló központ).* A gyermek-tüdőgondozó intézetben minden esztendőben megvizsgálják Újpest összes iskolás és óvodás gyermekét, továbbá a tanonciskolába beiratott tanoncokat (évi 12.000 vizsgálat) és minden két évben megvizsgálják az összes leventéket. Tüdőgyógyász, belgyógyász (szív-specialista), ortopéd és röntgen-szakorvosok vizsgálják, gondozónővérek gondozzák a gyermekeket. Minden évben minden gyermek röntgengép elé kerül. Minden beteg törzslapot kap, mely végigkíséri életén.

Pl. 1937. évben megvizsgáltak 5.034 iskolás gyermeket, ezek közül veszélyeztetettnek, illetve betegnek találtak 678 gyermeket. A veszélyeztetett és rendszerint gyenge ellenállású, rossz kondícióban lévő, de még nem beteg gyermekek tömege, hogy a tüdővést meg ne kapja, egyrészt fokozott gondozásban, másrészt mindazon városi jóléti és segítőakcióban részesül, ami csak rendelkezésre áll, tehát ingyen tej- és cukorakcióban, iskolai étkeztetési akcióban, gyermeknyaraltatási akcióban. Az ilyen gyenge tüdejű gyermekek közül százat évente Farkasgyepű nyaralótelepre küld a város. Ezenkívül az intézetben quartzfény-kezelésben és gyógyszeres (csukamájolaj, arzén stb.) kezelésben részesülnek. A betegnek talált gyermekek három csoportra oszthatók:

1. Olyan természetű betegségben szenvedők, amelyeknek kezelése rendes nyilvános iskolába járást megenged (rövidlátás, könnyebb és közepes fokú szívbetegségek, ugyanilyen fokú gerincferdülések, lúdtalp stb.). E gyermekek szülei vagy háziorvosai értesítést kapnak a talált kóros elváltozás lényegét és kezelését illetőleg, a tanárok pedig (különösen a testnevelési tanárok) megkülönböztetett bánásmódra kapnak felhívást. Szükség esetén bizonyos megerőltető tantárgyak alól felmentési javaslatot visznek a tisztiorvosi hivatal útján.

2. Betegnek talált gyermekek csoportja. Olyan könnyebb megbetegedések hordozói ezek, akik nem igényelnek kórházi, vagy szanatóriumi ápolást (elsősorban kezdődő tüdőfolyamatok). Ezeket a vizsgáló intézet javaslatára a m. kir. tisztiorvos felülvizsgálja (röntgengép előtt) és ha szükségesnek találja, kitiltja őket a rendes nyilvános iskolából és az újpesti Gyógyiskolába utalja. (Lásd bővebben a Gyógyiskola ismertetésénél.)

3. Olyan súlyosabb beteg gyermekek csoportja, akik kórházi, szanatóriumi ápolást igényelnek. Ezek hozzátartozói, vagy orvosai felhívást kapnak a gyermekek kórházi elhelyezésére.

A gyermek-tüdőgondozó a tüdőbetegnek, vagy egyéb fertőző betegnek talált gyermekek hozzátartozóit bekéri és azokat is megvizsgálja. A betegnek talált felnőtteket az Országos Szociálpolitikai Intézet (felnőtt) újpesti tüdőgondozó intézetbe küldi. Igen fontos működése az intézetnek a leventék időnkénti részletes átvizsgálása, mert ebben a korban nagyon sokféle betegség kezd ki a fejlődő szervezetet (ebben a korban találjuk a legtöbb súlyos formájú tüdő-megbetegedést is), ezeknek korai felismerése nagy jelentőséggel bír. Ilyen alapos leventevizsgálatot tudtommal más városban nem végeznek.

d) *Újpesti Gyógyiskola.* A sorozatos iskolavizsgálatok alkalmával betegnek talált gyermekek egy része aktív gümőkóros beteg, aki azonban kórházi ápolást nem igényel, csupán jó higiénikus környezetet, jó és célszerű táplálkozást, gondozást, orvosi felügyeletet, kezelést és megkülönböztetett bánásmódot. Ilyen körülmények között — jól adaptált tanrend mellett — elbírná az iskolába járás ily módon enyhített fáradalmait is. Ilyen gyermekek számára létesült az Újpesti Gyógyiskola, speciális munkaterápiás intézmény, ahová a gyermekek tisztiorvosi beutalás révén jutnak.

A Gyógyiskolának egyelőre hat elemi osztálynak megfelelő elemi iskolai és óvodai része van. Az ott ápolt gyermekek nagyobb része bejáró (65), ezek számára az intézet napközi otthonként fogható fel, ahol tanulnak, gyakran pihennek és — naponta négyszer — étkeznek. Ezek állapota az iskolába járás fáradalmait megengedi és otthoni szociális helyzetük egészségüket károsan nem befolyásolja. A messze lakó gyermekeket az Újpesti Önkéntes Mentő Egyesület e célra átalakított gépkocsijával szállítják reggel az intézetbe és este vissza. Az üzemköltséget a város fedezi. Kisebb részük bennlakó (25), ezek számára az intézet az internátussal egyenlő. Állapotuk a bejárás fáradalmait nem engedi meg, vagy otthon tartózkodásuk súlyos fertőződés veszélyével jár, vagy ők veszélyeztetik egészséges testvéreiket. E bennlakók teljes ellátást kapnak, napi ötszöri étkezéssel. A Gyógyiskola tanulói a gyógyítás és tanítás mellett egyszerű, de kalóriadús ételmezést kapnak. A tanítómunka inkább az egészségügyi

nevelés irányába tolódik el és első szempont a beteg gyermek gyógyulása. A tananyag összeállítása lehetővé teszi a napi háromórás tanítási időt, egyébként a gyermekek kúrának, játsszanak, vagy legkönnyebb munkával foglalkoznak (pl. nyáron mindegyiknek van apró kis kertje, amelyet maga művel).

Egy évben átlag 180-200 tanulót szoktak felvenni, az átlagos létszám egy időben 78-85. Egy bejáró gyermek étkeztetési nyersanyag-költsége és az intézet összfenntartási költségéből ráeső rész egyúttal napi négyszeri étkeztetés mellett naponta 82 fillér. Egy bennlakó gyermek ugyan-ezen költsége, napi ötszöri étkeztetés mellett naponta 1,23 P.

Az intézetet az Országos Tüdőbeteg-szanatórium Egyesület és Újpest városa munkaközösségben együtt tartják fenn. Az ingatlan Újpest városáé. A gyermek-tüdőgondozóval együtt kb. évi 15.000 P támogatást kap Újpest városától. A belügyminisztérium évi 3.000 P., a vallás- és közoktatásügyi minisztérium évi 2.800 P támogatást nyújt és utóbbi minisztérium az oktatószemélyzet fizetését vállalja. Az iskolai rész ugyanis állami elemi iskolának számít, mint a közeli Megyeri úti állami elemi iskola kihelyezett speciális része. Az intézet több ízben részesült jelentős anyagi támogatásban az OTI részéről is, — 1938. évben pl. 10.000 P-t kapott ingatlanvásárlás céljára — egyébként most folynak a tárgyalások szerződés megkötésére, amely OTI tagok tüdőbeteg gyermekeinek a gyógyiskolába való felvételét és ápolását teszi majd lehetővé. Egyéb testületek és magánosok is hozzájárulnak kisebb-nagyobb adományaikkal a gyógyiskola fenntartásához. Egy angol úr újságban olvasott az újpesti gyógyiskoláról és annyira megtetszett neki az intézet jellege és működése, hogy azonnal postára tett 10 angol fontot.

A Gyógyiskolában a beutalt gyermek addig marad, míg meggyógyul. Kétévi működése alatt 71 gyermek hagyta el gyógyultan az intézetet.

Szociális intézményeink közül egyik legnagyobb értékűnek a gyógyiskolát tartom, mert nem elégszik meg a gyermekek vizsgálatával, hanem minden iskolát megment attól, hogy az egészséges gyermekek közé beteg gyermek járhasson, megvédi őket a fertőzés lehetőségétől s így az ideális egészségvédelem legszebb példája. A város képviselőtestülete az intézet jelenleg 25 fő

állandó bennlakó befogadási képességét ötvenre kívánja emelni és ezért 7.800 pengőt szavazott meg épület-kibővítésre.

e) *Ingyenes gyermekfüröztési akció.* 1927 óta folyik Újpest városa és az OTI közös rendezésében az iskolás gyermekek ingyen füröztési akciója az újpesti Erzsébet-fürdőben. Az akcióban nemcsak OTI-tagok gyermekei, hanem minden önként jelentkező 6-16 éves gyermek részt vehet (természetesen a jómódúak kivételével). Egy felügyelő orvos, három fürdős, illetve fürdősnő foglalkozik gyermekekkel. A nyári hónapokban átlag 700, a téli hónapokban 600, a tavaszi hónapokban átlag 1.200 gyermek fürdik havonta. Egy évben elhasználnak mintegy 400 db szappant és mintegy 8.200 lepedőt. A város 2.500 P-t fordít évenként a gyermekek füröztésére.

f) *Gyermekeyaraltatási akció.* Újpest városa igen nagy gondot fordít az ínséges és nélkülöző néprétegek satnya, sovány és vérszegény, betegségre hajlamos gyermekeinek gondozására. E gondozás egyik integráns, nélkülözhetetlen és közkedvelt része a gyermekeyaraltatás. Ez az akció hosszú évek óta folyik és állandóan fejlődik. Van helyi és vidéki (üdülöhelyi, gyógyhelyi) nyaraltatás. 1938. évben 580 újpesti gyermek nyaralt vidéken. Balatonbogláron 50, Farkasgyepűn 100, Balatonszabadin 430 gyermek. A költségek 26.640 pengőt tettek ki. A gyermekeyaraltatási akcióba kétféleképpen juthat be a gyermek: vagy önkéntes jelentkezés útján, iskolája, vagy az iskola-egészségvizsgáló központ ajánlása révén. A jelentkezett és ajánlott gyermekek mindegyike gondos orvosi vizsgálaton esik át, amely vizsgálat nemcsak a gyermek szervezetének és erőállapotának vizsgálatára és a nyaraltási szükségesség megállapítására terjed ki, hanem diftéria, vörheny és tífusz baciluszgázda-vizsgálatra is, továbbá élősdiékkal (tetű) és gombákkal (fejgomba) stb. való fertőzöttségre is. Azokat a gyermekeket, akiket az orvosi vizsgálat nyaraltásra szoruló és nyaraltásra alkalmas minősítéssel lát el, a népjóléti ügyosztály nyomozói lakásukon is meglátogatják és megállapítják, hogy valóban rászorúlnak-e az ingyen nyaraltásra.

A város gondoskodik arról is, hogy a gyermekek az elsőrendű ételmezés és elhelyezés mellett megfelelő felügyeletben is részesüljenek. Ezért olyan telepekre, ahol felügyelő nincsen, a város saját tanítónőit, óvónőit küldi ki.

A helyi nyaraltatás kiegészítője a vidékinek. Célszerű és olcsó megoldás olyan nagytömegű gyermekek nyaraltatására, akik klimatikus változásra, éjjeli elhelyezésre nem szorulnak, csupán jó ételmezésre, jó bánásmódra, megfelelő nappali elhelyezésre és helyes felügyeletre. 1938-ban 400 újpesti gyermek részesült a helyi nyaraltatási akcióban. A Karmelita nővérek rendházában voltak elhelyezve, ahol napi háromszori étkezésben, szeretetteljes és kellő felügyeletben és bánásmódban részesültek. A rendháztól távollakó gyermekeket a város villamoson szállítja oda és vissza.

III. Szegénygondozás.

a) *Városi ínségakció segélyek és juttatások, szükségsszállók. Egri Norma.* A város ínségeseknek tekinti mindazokat a szegény sorsú munkanélkülieket, elaggott vagy munkaképtelen embereket, akik magukat és családjukat eltartani nem tudják. Ezeket az ínségeseket segélyezi a város. A segélyezésnek számos módja van, általában két főcsoportra oszlik: munkanélküli és munkaképtelen egyének segélyezésére. Az első csoportról az ínségkölttségvetés, a másodiktól pedig a szegénygondozó-alap és a háztartási alap keretén belül történik a gondoskodás.

A város a következő segélyeket nyújtja:

1. Fizetési ínségmunka. A fizikai munkára alkalmas emberek, és pedig a családfő 8,-, a feleség 5,- és minden családtag 3,- P havi segélyben részesülnek, amelynek ellenében dolgozniuk napi 2,- P értékben kell; 561 fő 74.400 P segélyben részesült az elmúlt évben.

2. Élelmiszersegély. Mindazok, akik fizikai munkára képtelenek, élelmiszersegélyben részesülnek (hetenként 1,40 kg liszt, 1 kg burgonya, 1,5 kg lókolbász és 7 dkg zsír, néha 0,5 kg kenyér); a betegek, ha ezt orvosi bizonyítvánnyal igazolják, betegségük tartamára napi fél liter tejsegélyt kapnak. Évenként 5.000 kg kenyér, 84.000 kg liszt, 90.000 kg burgonya, 4.200 kg zsír a szükséglet.

3. Ebédsegély. Munkaképtelen ínségesek oly csoportja kapja, amely háztartást nem vezető egyénekből áll. Az ebéd: főzelék hetenként kétszer hússal és 16 dkg kenyér. Az évi kiosztott ebédek száma 87.500, költsége 30.920 P volt.

4. Tejsegély. 20 héten át 200 tüdőbeteg, illetőleg 400 csecsemő és szoptatós anya napi fél liter tejsegélyben részesül. Csecsemők tápszersegélyt is kapnak (lásd csecsemőgondozás), havi 15-20 P-t.

5. Napközi otthonok (I. a II. fejezetben).

6. Tüzelősegély. Mindazok, akik a 2. pontban említett élelmiszersegélyt kapják december, január és február hónapokban havi 50 kg szenet és 25 kg fát kapnak. Lázas fekvő betegek hatósági orvosi bizonyítvány felmutatása esetén rendkívüli tüzelősegélyben is részesülnek. 50.000 kg szén, 25.000 kg tűzifa (5.392 P) az évi szükséglet e címen.

7. Ruha és cipősegély. A város évenként 60 pár bakancsot, 40 pár férfi és 40 pár női cipőt, 500 pár gyermekcipőt, 80 gyermeköltönyt, 40 gyermekkabátot, 100 csecsemőkelengyét és 50 kg talpbőrt oszt ki az igazolt rászorultak között, kb. 13.800 P értékben.

8. Szellemi szükségmunka. A város 50 szellemi szükségmunkást alkalmaz, akiknek havi 60-85 P segélyt ad. A családok ezenkívül a házastárs után havi 4, a gyermekek után pedig 3 pengő segélyben részesülnek. Az ötven főn kívül kb. 30 egyént alkalmaz a város heti munkalappal szellemi szükségmunkára, napi 2,50 P díjazással. Az évi kiadás szellemi szükségmunka címen 48.800 P.

9. Fürdőjegy. Évenként átlag 1.000 fürdőjegyet oszt ki a város a m. kir. tisztiorvos véleménye alapján a rászoruló, ínséges betegek között. Kád-, gőz- és iszapfürdő, iszappakolás, fangó-kezelés stb. szerepelnek a fürdőjegyeken, amelyeknek legnagyobb része az újpesti Erzsébet-fürdő használatára jogosít.

10. Rendkívüli segélyek. Születés, halálozás, betegség és egyéb rendkívüli alkalmak esetén a kellőképpen igazolt rászorulóknak 3-20 P-ig terjedő rendkívüli segélyben részesülnek.

11. Kilakoltatási segély. Oly magánházból kilakoltatott egyéneket (családokat), akiket a város elhelyezni nem tud, kilakoltatási segélyben részesíti (5-20 P), hogy így lakáshoz jussanak.

12. Szükség szálló. A város a kilakoltatott családokat, akik igen sok esetben a társadalom kítaszított nyomorultjai, hat szükség szállóban helyez el. Ezekben összesen 3.067 személy lakik. Öt szükség szálló a város tulajdona, egyet pedig évi 4.800 P-ért bérel. A város tulajdonát képező szükség szálló fenntartása évenként kb. 15.000 P-

be, az ott lakók segélyezésére kb. 80.000 P-be kerül. A szükség szállók közül a legnagyobb, leghírhedtebb, legelhanyagoltabb az úgynevezett Barakk-telep (vonatszálló-barakk, állami lakótelep), Budapest és Újpest határán elhelyezett 13 faépületből álló nyomortanya, amelyet Újpest városa néhány évvel ezelőtt „ajándékba kapott” az államtól, amely addig fenntartotta és kezelte. A telep lakói állandóan nagy gondot okoznak a hatóságnak úgy rendészeti, mint közegészségügyi és szociális szempontból. Ezért a város polgármesterévé választásomkor kijelentettem, hogy legfontosabb programomnak tekintem e barakkok mielőbbi lebontását és lakóinak más módon való elhelyezését. E célból a város képviselőtestülete egy új, többemeletes, modern, higiénikus, nagy szükség szálló építését határozta el a megyeri városrészen és e célra 300.000 pengőt szavazott meg. A tervek készen vannak, az épület idén állni fog. A szükség szálló épületében orvosi rendelő, fürdő, esetleg Stefánia-védőintézet is lesz, közelében pedig külön óvoda és napközi otthon felállítását vette tervbe a város.

13. Az Egri Norma (magyar norma) elvei alapján gondoztatja a város azokat a szegény sorsú, magukkal tehetetlen öregeket és munkaképteleneket, akiket helyhiány miatt a városi Szeretetházban elhelyezni nem lehet. (22-25-32 P havi díj.) Gondozásukat hat ferences nővér, egy református és egy evangélikus diakonissza és egy zsidó gondozónő látja el, akik havi 70 pengőt kapnak a várostól tiszteletdíjként. Végzik a gondozottak mindenféle ügyes-bajos dolgát, takarítják az egészen tehetetlenek lakását, mossák ruhájukat, jótékony célú előadások és karácsonyi adományok révén pótolják ruháikat.

A város legközelebbi terve, hogy az ez idő szerint sokfelé szétszórtnak lakó Egri Norma-gondozottakat, valamennyit egy lakótelepre helyez el, ellátásukat ily módon könnyebbé, tehát jobbá és teljesebbé véli tenni. Az összes segélyezettak száma ez idő szerint 548. Az egyes juttatások a következőkből állnak: természetbeni lakás, vagy lakbérsegély (4-16 P), heti pénz (50 fillér), kenyér havi 7 kg, élelmiszer burgonya, liszt, bab, rizs, dara, 3/4 kg cukor, 1/2 kg só, 1/2 kg szalonna, 3/4 kg zsír, 1/2 kg szappan. A tüzelő egész évben havi 50 kg fa és decembertől áprilisig havi 50 kg szén. Ezek a juttatások a múlt évben 75.136 P-t tettek ki.

b) Az Országos Szociálpolitikai Intézet újpesti telepéről az egészségügyi szociális és kulturális szegénygondozás mintaszerű fellegváráról külön előadás van beiktatva, így ezen nagy múltú s nagy jövőjű intézmény ismertetését mellőzőm.

c) *Kórházak és gyógyintézetek.* Csak röviden tesztek említést a város kórházáról, mert elsősorban közegészségügyi s nem kifejezetten szociális intézmény, bár szociális vonatkozásai kétségtelenek.

A városi kórházat 1930-1931. években létesítette a város a Népjóléti és Munkaügyi Minisztérium támogatásával 1.815.000 aranypengő költséggel. Eredeti elgondolás szerint e kórház volt hivatva pótolni azt a 70 ágyas barakk-kórházat, amelyet a város az 1911. évi kolerajárvány idején létesített teljesen ideiglenes jelleggel, de amelyet — egyéb alkalmas intézmény hiányában — húsz éven keresztül fenntartani kényszerült. A tárgyalások során folyton bővült az eredeti terv s végeredményben a járványkórházból a legmodernebbül felszerelt 190 ágyas fertőző- és tüdőbeteg-kórház lett. A kórház évi költségvetése kerekén 300.000 P és két osztálya mellett sebészeti és belgyógyászati osztálya is van, hogy a fertőzőbetegséggel kapcsolatos egyéb betegségek is gyógykezelhetők legyenek. A város háztartási alapjának a kórház fenntartása évente kb. 80-90.000 P-jébe kerül, a többi bevétel az OTI és MABI-val kötött szerződés alapján befolyó ápolási díjakból, valamint a belügyminisztérium által 30 szegénybeteg után fizetett térítési díjakból adódik. Az OTI-val és a MABI-val kötött szerződések végeredményben évente 15-25.000 P ráfizetést jelentenek a városnak, mert mindkét intézmény csak 28 napig viseli az ápolási költségeket s azon túl csak táppénzt fizet, márpedig — különösen tüdőbetegeknél — igen kevés a 28 nap a gyógyulási folyamat befejezésére. A városi kórház alapításakor pavilonrendszerének méretezésekor az az elgondolás vezette a város vezetőségét, hogy tisztán fertőzőbetegek elhelyezésére fog szolgálni, mégpedig nemcsak Újpest, hanem Rákospalota, Pestújhely és a váci járás néhány közelben fekvő községe fertőzőbeteg kórházi forgalmának lebonyolítására is. Ez a közegészségügy szempontjából helyes és szép elgondolás azonban hajótörést szenvedett a 6.000/1931. M. E. sz. rendelet megjelenésével, mert csakhamar kiderült, hogy a községek és a városok nem hajlandók megfizetni az őket terhelő fertőzőbeteg-ápolási költségeket.

Így azután az eredeti tervezet — hosszabb-rövidebb időre — megváltozott és a kórház tüdőbetegeket, bel- és sebészeti betegeket is felvesz ápolójai közé.

Újpestnek még négy kórháza van és e kórházak megoszlását az jellemzi, hogy mindegyik a betegek egyes csoportjainak, illetve azok válfajainak speciális ellátására alakult, úgy amint a városi kórház tüdő- és fertőzőbetegek, a Gróf Károlyi Kórház leginkább sebészeti és belbetegek, az Árpád Kórház leginkább beteg gyermekek, az Újpesti Szülőtthon szülészeti és nőgyógyászati betegek, a Stefánia Szövetség kis kórháza pedig beteg csecsemők ápolására szolgál. Ezen intézmények támogatására a város évenként 94.000 P-t áldoz. Ez a négy kórház közkórházi jelleggel bír, az államtól meghatározott összegű évi ellátmányt kapnak, amelyek terhére kötelesek bizonyos számú szegénybeteget ápolni. Egyedül a városi kórház nem bír ilyen jelleggel, csupán tüdőosztályán ápolt 30 szegény beteg után kap külön szerződés alapján ellátmányt.

A kórházakon kívül számos rendelőintézet működik Újpesten, mindegyik speciális munkakörrel: így az Országos Szociálpolitikai Intézet tüdőbeteg-gondozó és nemibeteg-gondozó rendelőintézetet tart fenn; az Országos Tüdőbeteg-szanatórium Egyesület és a város tartja fenn a Gyermecktüdőgondozót; a Teleia Egyesület kisebb nemibeteg-gondozó rendelőt és profilaktikus éjjeli állomást; a Stefánia Fiókszövetség két védőintézetet; az OTI nagy járóbeteg-rendelőintézetet tart fenn minden betegség-csoportra külön-külön szakrendelővel.

IV. Elaggottak gondozása

Újpest m. város szeretetháza egyike az ország legnagyobb hasonló célú és rendeltetésű intézményeinek. Eredetileg szegényházi jellege volt 40 ágygal, de az utóbbi években mindinkább kidomborodik „szeretetházi” jellege, melynek célja nem csupán az előregedett és vagyoniilag leromlott emberek befogadása, gondozása, hanem szegény sorsú gyógyíthatatlan betegek kórházi gondozása, gyógykezelése is. Az intézetnek ilyenformán kórházi jellege van. Az ápoltak nagyobb része fekvőbeteg, illetőleg állandó orvosi kezelést igényel. Az orvosi kezelést az intézet vezetőorvosa látja el.

Jelenleg 199 férfi- és nőápoló van, akiknek teljes ellátásáról, ruházatáról, fehérneműjéről és ágyneműjéről a város gondoskodik. Napi négyszeri étkezés, hetenként ötször húsétel. A betegek rendelkezésére áll 1.500 kötetes könyvtár, a társalgókban és hálósobákban rádió. Szépen gondozott parkja, sétáló helye van. A vezetőorvoson kívül egy gondnok, három irodai alkalmazott, hat ápolónő, egy ápoló, egy altiszt, három konyhai alkalmazott, négy takarítónő és egy kapusból áll a személyzet, amely az ápolás nagy és nehéz munkáját végzi. A kórtermek száma 14.

A Szeretetházat a város 1920-ban vette házi kezelésbe s 200.000 P költséggel fejlesztette mai befogadóképességűvé. Most tervezzük a közvetlen közelben épült városi kislakások egyik — 16 lakásos — pavilonját megfelelő átalakítással hozzacsatolni a Szeretetházhoz s így az ágylétszámot 80 ágygal fogjuk emelni.

A jelenlegi létszám mellett a Szeretetház fenntartása évi 105.000 P terhet ró a város háztartására, amiből évente alig néhány ezer pengő térül meg egyrészt a lakóhely szerinti illetékes községektől, másrészt a fizetőköteles és fizetőképes hozzátartozóktól.

A Szeretetházban el nem helyezhető elággottak gondozásáról az Egri Norma elvei alapján történik gondoskodás (L. a III. fejezetben).

V. Munkásjóléti, munkaegészségügyi, iparhigiéniai intézmények és berendezések

Városunkban, ahol több mint száz gyár és nagyobb-kisebb ipari üzem van, igen nagy gondot fordítunk a munkások és munkahelyek egészséges és minden tekintetben megfelelő voltának biztosítására. Vannak munkásjóléti és higiénés követelmények, amelyeket a legkisebb üzemekben is megkövetelünk. Ilyenek: az üzem nagyságához viszonyított berendezésű: 1. mentőláda és mentésben kiképzett egyének, 2. vízőblítéses W. C.-k, 3. csurgó rendszerű mosdó, szappan és törülköző, 4. minden munkás részére külön, zárható öltözőszekrény. Nagyobb üzemekben és gyárakban megköveteljük, hogy megfelelő módon berendezett mosdó, öltöző és étkezőhelyiség álljon a munkások rendelkezésére. Olyan nagyobb üzemekben, gyárakban, ahol a

munka a munkás nagyobb szennyeződésével jár és ez a szenny nehezen tisztítható, ott meleg fürdőt szolgáltató berendezést is előírunk.

Vannak gyárak, amelyek vagy terjedelmüknek fogva és a foglalkoztatott munkások nagy tömegeire való tekintettel, vagy pedig a gyár vezetőségének helyes gondolkozása és áldozatkészsége folytán olyan intézményekkel és alkotásokkal dicsekedhetnek, amelyeket nem a hatóság szigorú előírásai követelnek meg, hanem önálló, nemes elhatározásból születtek. Ilyen pl. az Egyesült Izzólámpa Rt. munkásjóléti berendezéseinek nagy része. A több ezer munkást foglalkoztató hatalmas gyár a munkások üdvét szolgáló intézmények olyan sokaságát alkotta meg, hogy ilyen tekintetben minden hazai, sőt általában a legtöbb külföldi hasonló vállalat mintájául szolgálhat. A gyár mosdó, fürdő, öltözőhelyiségei és mellékhelyiségei nagyok, tiszták, világosak, kellő számúak és minden szükséges felszereléssel el vannak látva. A munkások étkezése a lehető legjobb és legcsaládiasabb körülmények között történik. Felemelő látvány, midőn délben 12 órakor megindulnak a munkások csoportjai a gyár ú. n. kultúrháza felé, amelynek legnagyobb termében ragyogóan tiszta kis asztaloknál összeillő csoportokban ülve, egyes berendezésű éthordószerű edényekből, amelyért a kiosztóhelyiség nagy pultjához mindenki maga megy el, elfogyasztják a kultúrház legmodernebb felszerelésű elektromos konyhájában főzött háromfogásos, változatosan összeállított ebédjüket, amelynek ára 64 fillér.

Több szabadtéri teniszpálya, sportpálya van a gyár körül, sőt a közelben elterülő UTE stadion és a mellette lévő gyakorlópálya fenntartása is jórészt a gyárat terheli, amelynek kapcsolatai az Újpesti Torna Együlethez közismertek.

A gyár a múlt évben hatalmas méretű strandtelepet épített városunk északi határában a Duna mellett, három nagy úszómedencével, amelyek közül az egyik a gyár munkásai részére épült, ahol azok általában minimális áron, hetenként kétszer pedig a város szegény lakossága teljesen ingyen strandolhat. A második medence gyermekek számára való, a harmadik pedig egyike a legmodernebb versenyúszó medencéinknek, 50x25 méteres, alulvilágítással ellátott, kiépített nézőtérrel bíró pálya. A strandtelepe olyan területen épült, amelynek talaja elsőkélyesedett iszapos holt Duna-ág volt, ezen az ingoványos területen emelték óriási fáradsággal és nagy költséggel. A strandtelep mellett hatalmas

csónakház áll, telve a gyár alkalmazottainak csónakjaival és motorosaival. A Duna másik partján a gyár nagy területet bérel, ahol weekend-telep területén a gyár munkásai és alkalmazottai számára. A nyári hónapokban négy motoros bárka viszi és hozza a gyár munkásait és alkalmazottait az újpesti parttól a Weekend-telepre és vissza ingyenesen.

A Magyar Pamutipar Rt. Újpest másik hatalmas gyára, szintén a munkások ezreit foglalkoztatja, különleges munkásjóléti és egészségügyi intézményeket tart fenn. A vállalatnak külön munkásbiztosító pénztára, úgynevezett vállalati pénztára van, amely ugyan az OTI fennhatósága alatt, de mégis külön költségvetéssel, orvosi és egyéb személyzettel s külön adminisztrációval dolgozik. Külön képességvizsgáló intézete van a gyárnak. Kultúrházában rendelő- és kezelőhelyiségek, leventeotthon és munkáskaszinó szolgál a munkások hazafias nevelésére, illetve szórakoztatására, valamint gyógykezelésére. A munkás-öltöző, mosdóhelyiségek és mellékhelyiségek természetesen itt is mintaszerűek. Nagy sporttelepet és pályákat tart fenn a vállalat. A gyár munkásai külön e célra épült gyári munkáslakóházakban laknak, amelyeket a gyár közvetlen szomszédságában nagy épülettömbökben vannak elhelyezve.

Említésre méltóak még a gyár légóltalmi berendezései, a közelmúltban épült modern légóltalmi pincéi, amelyek egyes üzemi épületek alatt vannak megépítve, mégpedig repesz- és gázmentesen.

A Phöbus Villamossági Gyár, Pest környékének és az ország szomszédos részeinek villanyenergiáját előállító nagy vállalat szintén speciális intézményeket tart fenn, mint amilyen a nagy sporttelep (tenisz, futballpályákkal), tornaterem, gyári sportegyesület különböző szakosztályokkal, munkáslakások a telepen a munkások egy része számára, vállalati pénztár a MABI kötelékébe nem tartozó alkalmazottak részére stb.

Némely gyárnak különösen szép és modern munkásöltöző-helyiségei (Wolfner, Angol-magyar Cérnagár, Chinoin), illetve fürdőhelyiségei (Chinoin stb.) vannak. A legtöbb helyen pedig most folyik az a munka, amely az említett munkásintézmények nagybővítésére, bővítésére és szépítésére irányul a mai magas fokú követelményeknek megfelelően.

Háztartási osztály a tanonciskolában. (Cselédképző iskola.) Az Eucharisztikus Kongresszus alkalmával a Katolikus Háziasszonyok Országos Szövetsége sokat foglalkozott a cselédkérdés megoldásával. Több tervezet látott ezúttal

napvilágot. Részletes tanmenetet is készítettek, amelyet felterjesztettek a Vallás- és Közoktatásügyi Minisztériumba. Kemenes Illés tankerületi kir. főigazgató ismerte Újpest ez irányú érdeklődését, a leány-tanonciskolát bízta meg e kérdés gyakorlati kivitelezésével. Az iskola készséggel vállalkozott erre annál is inkább, mert Újpest ezen a téren mindig úttörő volt. Az 1884: XVII. törvénycikk városunkban szervezett iskolát talált, amely már 1880 óta működött. Külön rajzosztálya is volt, 1901-ben felállították a leányiskolát is, amely az első volt az országban, amint úgy hisz- szük, hogy cselédképző iskolánk is első, úttörő próbálkozás.

A cselédkérdés megoldása úgy családvédelmi, mint kulturális és szociális szempontból időszerű és szükséges, azért a város minden tőle telhető eszközzel sietett az iskola segítségére. Az első tervet, mely szerint a leány-tanonciskola keretében fogjuk a kérdést megoldani, az iskola költségvetési kerete nem tette lehetővé. Így az iskolán kívüli népműveléshez fordultam s ennek égisze alatt sikerült a kérdést megvalósítani. Gyakorlatilag bebizonyosodott, hogy a már szolgálatban lévő cselédek helyes irányú képzése teljesen lehetetlen, mert alig akad olyan munkaadó, aki hivatalos kényszer nélkül elküldené alkalmazottját délutánként az iskolába, a vasárnap délutáni pihenőjüket pedig a cselédek nemigen áldozzák fel érthető okokból. E nehézségek láttára született meg az az ötlet, hogy az ismétlődő iskola utolsó évfolyamának növendékei a továbbképző helyett a háztartási tagozatba kerüljenek. Elgondolásunk helyességét bizonyítja, hogy az iskola felhívására 180 tanuló kérte a háztartási iskolába való áthelyezést. Szigorú rostálás után 40 tanulót vettünk fel két osztályba. Az egyik csoportba a legfeljebb öt elemi, a második csoportba az ennél több osztályt végzettek kerültek. A tanulók nem tanfolyamra járnak, hanem iskolába s így a népoktatási törvény paragrafusai szerint járhatunk el a mulasztókkal szemben.

Az iskolában tanulnak: főzni, sütni, mosni, vasalni, takarítani, kézimunkázni, stoppolni, varrogatni, kevés elmélettel s annál több gyakorlattal. Az elméleti oktatás csupán kiegészítője a gyakorlatnak. Pl. írási órán az aznap főzött ételek receptjeit írják, számolási órán bevásárlási gyakorlatokat és gyakorlati számításokat végeznek. Tanulnak még egészségtant, gyermek- és betegápolást, szobanövények gondozását, szóval mindazt gyakorlatilag oktatjuk, amire egy jó cselédnek szüksége van. Célunk, hogy minél több tudás birtokában a leányok

hasznosítani tudják magukat s egyrészt maguk számára több megbecsülést, jobb bért, a családok számára több nyugalmat és békét szerezhessenek. Szociális viszonyaikkal is törődünk. Egy szociális testvér ifjúsági óra keretében iparkodik azt pótolni, amit a család nem volt képes nyújtani. Segítjük, támogatjuk őket. Ingyen uzsonnát és vacsorát kapnak. Gondoskodunk elhelyezésükről. Tervbe vettük, hogy az ideiglenesen hely nélkül lévők részére átmeneti otthonról gondoskodunk s így megmentjük őket a helyszerző-hiénáktól.

Az iskola a leány-tanonciskola keretében s épületében működik, tanítónői a vármegye legjobb gazdaszanyai közül kerültek ki. A tiszteletdíjukat a népművelési bizottság folyósítja. Felügyelet szempontjából közvetlenül a tankerületi főigazgatóság alá van rendelve az iskola, amely tíz tagból álló hölgybizottságot nevezett ki a helyi irányításra. A hölgyek felváltva minden tanítási napon figyelik és ellenőrzik a leányok tanítását. A konyhát a legmodernebb felszereléssel látta el a város iparos- és kereskedő-társadalma. Van gáz-, villany-, petróleum-, spiritusz-sütő stb. Az iskolaév szeptembertől júniusig tart. Egyelőre a tanítás minden hétfőn délután van 2-7 óráig. A tanulók vizsgázni fognak, bizonyítványt kapnak, amelynek eredményét a cselédkönyvbe is be fogják vezetni.

Örömmel mondhatom, hogy iskolánk máris országos érdeklődés tárgya.

Városi Tisztviselők és Alkalmazottak Segítő Alapja. A magyar törvényhozás 1927-ben rendezte a társadalombiztosítás ügyét. A vármegyei és községi tisztviselők és alkalmazottakon kívül nem történt gondoskodás a városi tisztviselők és alkalmazottak betegsegélyezéséről sem. Az állami tisztviselők az OTBA kebelében részesültek betegsegélyezésben, a székesfővárosi tisztviselők és alkalmazottak részére pedig megalkották a Székesfővárosi Alkalmazottak Segítő Alapját. Úgy az állami tisztviselők, mint a székesfővárosi alkalmazottak csoportjainak önálló intézmény keretében való betegellátása nem volt nehéz feladat, mert a tagok nagy száma miatt az önálló intézmény fenntartása nagyobb anyagi gondokba nem ütközött. Úttörő volt tehát Újpest, amikor mint megyei város elhatározta, hogy tisztviselőinek és alkalmazottainak részére önálló segítőalapot létesít. Ebből a célból 1935-ben szabályrendeletet alkotott a képviselőtestület s egy százalékban állapította meg a tagok járulékát a lakáspénz kivételével élvezett összes járandóságaik után. Tudjuk jól, hogy az OTBA másfél százalékos,

a Székesfővárosi Alkalmazottak Segítő Alapja pedig két százalékos járulékot vetett ki tagjaira. Az Újpesti Városi Tisztviselők és Alkalmazottak Segítő Alapjánál tehát figyelmet érdemel az a körülmény, hogy más hasonló intézmények járulékainál jóval kisebb százalékban kivetett járulékokkal folytatta működését. Az Alap fenntartását a város, mint munkaadó a tagoktól levont járulék összegével egyenlő összegű hozzájárulással támogatta. Az Alap pénzügyi megszilárdításának érdekében a szabályrendelet kikötötte azt is, hogy amíg az Alap tartaléktőkéje a 20.000 pengőt el nem éri, bizonyos szolgáltatásokat korlátozni kell. Ezt a tartaléktőkét az Alap két és félévi működése után össze is gyűjtötte.

Az Alap a polgármester elnöklete alatt áll, további szervei a közgyűlés, a felügyelő-bizottság, a választmány, a számvizsgáló bizottság, a pénztáros és az Alap előadója. Az Alap által nyújtandó szolgáltatásokat a tagok közgyűlése autonóm hatáskörben maga állapítja meg, úgyszintén az Alap közgyűlése alkotja meg az Alap működésére vonatkozó ügyrendet, melyet általános szabályzatnak neveziünk. Az Alapnak van két körzeti orvosa és egy fogorvosa, akik évi díjazás mellett látják el a tagok orvosi ellátását. A szakorvosi ellátás teljesen a szabad orvosválasztás alapján történik. Sőt a körzeti orvosok közül is szabadon választhatnak a tagok minden előzetes bejelentés nélkül.

Kórházi ápolást úgy a családfő, mint a családtagok évenként 56 napon át személyenként vehetnek igénybe, utóbb pedig már kimondta a közgyűlés, hogy a családfők számára 12 heti kórházi ápolást biztosít. Tagjaink Magyarország bármely kórházában ápolathatják magokat, azonban az Alap minden taggal vagy hozzátartozójával szemben csak a közös kórtermi ápolási költségek összegét téríti meg. Az Alap vállalta a röntgen és laboratóriumi költségek díjának teljes megtérítését. Fekvőbetegek számára ingyenes betegszállítást nyújtottunk. Szülés esetén fizetjük a szülőotthoni költségeket s ezenfelül a gyermek után megállapítandó családi pótlék nyolcszoros összegét gyermekágyi segélyként nyújtjuk. Temetési segély fejében a családfő által élvezett fizetés és pótlékmény összegének 75%-át fizetjük. Az elhalt feleség és gyermek után is. Újabban gyógyfürdőket és fürdőhelyre utalást is nyújtunk tagjainknak és főbb gyógyászati segédeszközöket is adunk olyan mértékben, mint az OTBA. 1939. január 1-jétől kezdődőleg pedig kisebb kölcsönnyújtás engedélyezését is elhatározta az Alap

közgyűlése, összesen évi 5.000 P. hitelkeret mellett, kamatmentesen. Az Alapnak az előző év elején összesen 822 tagja volt, s ebből 371 volt a családfő és 451 a családtag.

Annak jellemzésére, hogy az Alap által nyújtott szolgáltatások milyen mértékű segítséget jelentenek tagjainknak, röviden csak a következő adatokat ismertetem: egy év alatt összesen 3.073 esetben vették igénybe házi orvosukat a tagok s ebből 2.129 esetben az orvos rendelőjében, 944 esetben pedig a beteg lakásán történt a vizsgálat, illetve a kezelés. Általában egy családra évi 8,3 házi orvosi kezelés esett. A fogorvosi kezelések száma egy év alatt összesen 736, a szakorvosi és laboratóriumi vizsgálatok száma 406, a tagok által igénybe vett kórházi ápolási napok száma 794 volt egy év alatt. Egy családra átlagban tehát évi 2,1 napi kórházi ápolási idő esett. Ebből a pár adatból is látható, hogy milyen jelentősége van Segítő Alapunknak a városi alkalmazottak és tisztviselők betegellátása terén.

Mint ismeretes, az 1938:XXXIX. törvénycikk a Székesfővárosi Alkalmazottak Segítő Alapja kivételével a többi városok tisztviselőit és alkalmazottait az OTBA kebelébe vonja, illetőleg erre felhatalmazást adott a minisztériumnak. E törvény végrehajtási utasítása szerint a városi tisztviselők és alkalmazottak 1939. április 1-jétől tehát az OTBA-ba fognak tartozni. Újpest tisztviselői és alkalmazottai kérték ugyan a pénzügyminisztert, hogy biztosítsa a kormány a segítő alapjuk fennmaradását olyképpen, hogy betegellátásukról ezen alap keretében gondoskodhassanak. Mindez ideig azonban ebben az irányban semmiféle kormányintézkedés nem történt. Ez idő szerint az a megoldás áll az előtérben, hogy a Segítő Alap további fennmaradása esetén jelentékenyen leszállított járulékok mellett esetleg üdülési és az OTBA által nem nyújtott más egészségvédelmi, vagy sportintézményeket létesítsünk az Alap vagyonából tisztviselőink és alkalmazottaink számára.

Pénzügyi megoldás. Jelentős összegeket áldoz a város — a már említettekén kívül — még az ingyenbetegek gyógyszerellátására, a kötelező védőoltásokra. E címen évente 36.000 P kiadás merül fel, amelyből az Országos Betegápolási Alapból ez idő szerint 9.000 P térül meg.

Szegényügyi kiadások 75.000 P-t emésztene fel. Gyűjtésből, illetve rendszeres adakozásból befolyik évente 29.000 P. A különbözetet, 46.000 pengőt a város háztartási alapja fedezi. A napközi otthonok fenntartására évente 3.200 P-t fordít, az ott gondo-

zott gyermekek ellátására 125.068 P-t a város. Évente 2.160 P segéllyel támogatja a Viola utcai iskolában rendszeresített foglalkoztatót, ahol már nem iskolaköteles leányok a kézmunka és ruhavarrásban nyernek kiképzést szakszerű vezetés mellett. További 33.000 P az a népjóléti célokat szolgáló kiadás, amellyel különböző intézményeket részesít a város rendszeres támogatásban. Ide tartoznak a Karmelita-nővérek rendháza, ahol árva gyermekeket tartanak és nevelnek, a Vakok Újpesti Menháza, az Elaggott Iparosok Otthona, a Szalézi Rend Fiúotthona, a hadirokkantak újpesti csoportja stb. Az ínségnyhító akció költségvetése a most folyó ínségévre 385.000 P. Államsegélyt e célra a város 1932. évtől kezdődően egyáltalán nem kap. A különböző címeken felsoroltakhoz hozzáveszem a néhány intézmény részére legutóbb megszavazott 12.600 pengőt, akkor az összes szociális kiadások 1.127.000 pengőt tesznek ki. A város háztartási alapjának, kórházának, az Egri Normának és az ínségnyhító akciónak együttes költségvetési előirányzata 4.323.000 P. Tehát helytálló, amit előadásom bevezetéseként mondtam.

Buffalóban járva, végignéztem a huszonöt-emeletes városházát, hol 3.000 tisztviselő dolgozik. Az egyik emeleten példás tisztaságú orvosi rendelőket találtam, a chest- (mell-) klinikát. Itt történik az élet-történet felvétele, tüdő-, vérvizsgálat. A vizsgálatra szolgáló termekben állandóan három orvos vizsgál, röntgen-átvilágítások folynak szakadatlanul, rögtön elkészítik a röntgenképeket is, ezeket is láthatjuk átvilágítva. Mindez persze ingyenes. Azt mondják erre, hogy a gazdag Amerika megteheti.

Ha bemegyek az újpesti tüdőbeteg-gondozóba, jobban örülök, mint Buffalóban a chest-klinikának. Nincsenek oly ragyogó termeink, nincsenek oly jól fizetett orvosaink, de vannak — a mi viszonyainknak megfelelő — elsőrendű felszereléseink, vannak emberszeretetből áldozatos munkára kész orvosaink s gondolják el kedves hallgatóim, milyen öröm látni olyan ifjú nemzedéket, melyet mi mentünk meg a magyar hazának.

Ha a felsorolt sok intézményből hazatértük után csak egyet is megvalósítanak, már nem hangzott el hiába ez a hosszúra nyúlt, de elmélet helyett a gyakorlati életet visszaadni kívánó előadás.

Iványiné Konrád Gizella - Iványi János *

Újpest város építésze a századfordulón

Történelmi áttekintés

A ma kb. 140.000 lakosú fővárosi IV. kerület — 1950-ig önálló megyei jogú város — Újpest története Mildenerger Márton budafoki szőlősgazda 1831-ben történt letelepedésével kezdődött. Újpest Alapítólevelét gróf Károlyi István 1840-ben adta ki, amely kapcsán 101 lakossal megalakult a kisközség. A főváros közelsége, a jó vízi és vasúti forgalom nem utolsósorban az alapító gróf Károlyi család jótékony közéletisége, a kiegyezést követően rohamosan fejlődő településsé tették az egykori „Új-Megyer” nevet viselő „gyarmatot”. A kisközség 1868-ban nagyközségi, majd 1907-ben városi rangra emelkedett. A Borovszky Samu által szerkesztett Magyarország Vármegyéi és Városai c. sorozat Pest-Pilis-Solt-Kiskun vármegye kötetében a dr. Ugró Gyula — a nagyközség utolsó főbírája, egyben a város első polgármestere — által összeállított tanulmány egy sorban elemzi Kalocsával, Váccal, Szentendrével.

A fiatal település élni akarása, az óriási mértékű iparosítás, a tenni akaró gyárosok, országos- és világhírű kisiparosok — elsősorban asztalosok — majd az Egyesült Izzó máig fennálló világhírű gyára a századfordulóra a polgárosodás óriási mértékű fejlődését hozta létre, megteremtve az ehhez szükséges forrásokat, sokszor korukat nagymértékben túlhaladó léptékben is. A polgárosodást kifejező épületek létrehozásában a kor jeles építészei vesznek részt: a gróf Károlyi család „házi építésze” Ybl Miklóstól kezdve a századforduló neves építészeiig (Tóry Emil, Pogány Móricz, Foerk Ernő, Böhm Henrik, Sándy Gyula stb.). A polgári gondolkodás egyetlen példája, hogy míg a város 1913-ban, amikor cca. 40.000 lakosa volt „el tudott tartani” 8 gyógyszerteret, addig 3-4 éve, amíg nem nyíltak újra magán gyógyszerterek, 5 patika volt a kerületben — 140.000 lakosra.

1970-ben lerakták az ún. Városmagterület I. alapkövét. Ezzel — szanálás címén — elkezdődött egy városrész pusztulása, hogy helyébe épüljön egy lelketlen panelrengeteg. Azon túlmenően, hogy olyan — Újpestet jellemző — épület is eltűnt, mint a Munkásotthon, vagy az István utat jellemző épületek, mint az „Angyal” patika és a volt Újpest Vidéki Takarékpénztár (Böhm Henrik), a főváros lakás-kiutalási rendjének szellemében különféle kerületek „keveredtek” össze, megnehezítve az egészséges lokálpatriotizmus továbbfejlődését. Ezen „lépésekre” válaszként a 80-as évek végén megalakult az Újpesti Értelmiségi Klub, a Városvédő Kör, a Helytörténeti Alapítvány, mely utóbbi 1994-ben megindította Újpesti Helytörténeti Értesítő című folyóiratát. Ez az eredeti dokumentumok felkutatásával és közreadásával, Újpest története általános iskolai tankönyvével próbálja „menteni a menthetőt”.

Újpest épületállománya az adott korból

Újpest „építészet-története” gyakorlatilag a századforduló építészetének története, illetve annak „példatára”. Noha a vizsgált időszak a historizmus, de bevezetésként megemlíthetjük azt a — sajnos — csak néhány épületet, amelyeket tulajdonképpen már a historizmus előfutárának tekinthetünk, azaz:

- Sparber-kúria (IV., Vécsey u. 120.), épült késő klasszicista stílusban 1862-ben
- egyemeletes lakóépület, épült 1868-ban korai eklektikus stílusban (IV., Illek Vince u. 14.)
- az ún. Erzsébet királyné kiskastély 1837-ből, amit még valószínűleg vadászkastélynak a gróf Károlyi család építtetett, és amit a Szalézi templommal és zárdával együtt az épület-együttesbe már a vizsgált korban Bachmann

* A szerzők újpesti építőmérnökök. A közölt előadás 1995. október 10-én hangzott el az Építéstudományi Egyesület „Historizmus és szecesszió — Az épített környezet védelme” tárgykörben rendezett budapesti konferenciáján.

Károly újpesti építész és építési vállalkozó mesteri módon összedolgozott.

A vizsgált kor épületeit többféle szempont szerint csoportosítva vizsgálhatjuk. A legkézenfekvőbbnek — talán a kor szelleméhez igazodva a polgárosodás céljainak megfelelően — a funkcionális felosztást követnénk, úgymint:

- oktatási épületek mint a jövő „zálogai”
- középületek, mint a várossá válás ill. a polgárosodás jelképei
- ipari épületek, mint a polgárosodás „háttér”
- templomok, egyházi épületek
- néhány lakóépület

Véletlen folytán bukkantunk rá egy 1898. októberi keltezésű tervpályázati anyagra, amely Újpest iskoláinak terveit, ill. az akkor még község-háza, későbbi városháza terveinek töredékeit tartalmazta. Utóbbit „Évszázados múlt után” jelíggel. Részben ezek alapján, részben ettől függetlenül épült meg:

- Baumgarten Sándor és Herczegh Zsigmond tervei alapján az Attila u. 8.-10., ill. a Lőrinc u. 40. sz. alatti iskola (átadás 1902-ben)
- továbbá az adott kor stílusában, de jelen tanulmány összeállítása idején még nem kiderített tervek szerint az Erzsébet, Toldy, Viola utcai és a Ferenc József téri iskola

(Baumgartner-Herczegh közös jelentős műve: a Bp. XIV., Ajtósi Dürer sor 37. Erzsébet nőiskola, Zilahon a református kollégium stb.)

A távlatokban gondolkodó nagyközség vezetősége 1905-ben gimnáziumot alapít, amely 1913-ig ideiglenesen egy egyemeletes épületben — díszreit „elhagyva” ma is megvan — működik. Ekkor adják át a Tőry Emil–Pogány Móric által tervezett épületet a Ferenc József (Tanoda) téren (Tőry–Pogány jelentős alkotása még pl. Bp. V., Deák F. tér Bp.-i Rendőr-főkapitányság — volt Adria Biztosító székháza 1912-13)

Foerk Ernő tervezte (1925-27?-ben) szecessziós stílusban a Fa- és Fémipari (Műszaki) Szak-középiskolát. (További — megvalósult — munkája: Zágráb — Főposta. Ő irányította az Országház belső berendezési munkáit is)

Újpest Főiskolával is dicsekedhet. Korb Flóris

műegyetemi tanár tervei alapján épült az Erkel u. 26. sz. alatti Főiskolai Szociális Telep (Egyetemi Szociálpolitikai Intézet) 1912-ben a tbc elleni felvilágosító munka részeként a magyar settlement megtestesítőjeként.

Átmenet az iskola és a középület között a Clarisseum (Árpád út-Istvánélki u. sarok) amely a „Budapesti Gyermekekmenhely Egylet” épületeként Ybl Miklós tervei szerint épült, középen a ferencvárosi templomra emlékeztető román stílusú kápolnával.

Legjelentősebb középület — a már idézett jelíggel tervpályázat alapján — Hegedűs Ármin és Böhm Henrik által tervezett, Schreiber Gyula által 14 hónap alatt kivitelezett városháza, amelynek átadására 1900. augusztus 21-én került sor. Az eklektikus stílusú épület ma is Újpest büszkesége. Az épületen — a főkapu és a hátsó kapu kivételével — a nyílászárókat alumíniumra cserélték, de egyéb díszei — nem utolsósorban a díszterem — eredeti állapotában megvannak (Böhm–Hegedűs műve még pl. a Szervita téri Török Bankház, Hegedűs Ármin munkája a Gellért Szálló és Fürdő, Sebestyén Artúrral és Sterk Izidórral). Az építész-páros Újpest „házi építész”-ként tervezte még a Szülőotthont (1928), valamint az Újpesti Közvágóhíd új épületét (amit ugyancsak Schreiber Gyula épített meg 1911-ben)

Az adott időszakban épült a Járásbíróság, amelynek pontosabb adatait sajnos nem ismerjük (1913 ? Jablonszky Ferenc — Ő tervezte a jelenlegi Igazságügyi Minisztérium épületét 1911-ben.)

A magyar szecesszió egyik újpesti példája a Sándy Gyula által tervezett főposta, amelyet 1928-ban adtak át (Sándy egész vagyonát felajánlotta egy színház pályázatára, Fellner és Helmer osztrák építészekkel szemben, jelentős munkája a Krisztina körúti Postapalota 1925-ből)

Átmenet a középület és az ipari épület között az újpesti víztorony, amely Dümmerling Ödön és Mihailich Győző tervei alapján épült 1911-ben, mint korai vasbeton-építészetünk egyik jeles alkotása is.

— Sajnos ma már az eredeti ipari épületekből kevés maradt meg. A Vízművek 1893-ban felépült épülete, a Tungsram néhány jellegzetes csarnoka és a Magyar Pamutipar — tetőcsere előtti —

néhány fotója emlékeztet arra az igényes kivitelezésre, ami annak idején még a gyárépületeket is jellemezte.

Újpest jelentősebb egyházi épületei az adott korból:

- a Bachmann Károly (újpesti építész) tervei alapján felépített római katolikus főtemplom, amely a tervtől eltérően egy hajóval épült meg és csak Zák Lajos tervei alapján 1908-ban bővítettek 3 hajóssá
- a már említett Clarisseum kápolna Ybl tervei alapján
- az 1886 szeptemberében felszentelt zsinagóga, amelynek díszítése Förster bécsi és budapesti (Dohány u.-i) zsinagógájának példáját követi.

Sajnos az újpesti historizáló és szecessziós lakóházak tervezőit nem ismerjük. Az 1950-es fővároshoz csatolás a teljes irattár átadásának kötelezettségét is jelentette, így a tervek és tervezők felkutatása további munkát igényel. Néhány jelentős épület azonban említést érdemel, így:

- az ún. Apolló ház (Árpád út 77.) az első háromemeletes épület Újpesten
- a Diamant palota (Árpád út 67.) 1914-ben már állt
- az ún. Nasser ház (Árpád út 42.). Nasser ékszerésztől már Jókai is „rendelt”
- Mády Lajos u. 2. (szecessziós), mellette az ún. Héderváry ház (1896) eklektikus
- Árpád út 21. (volt Pesti Magyar Kereskedelmi Bank háza)

Újpest épületmentő törekvései

Az újpesti Városvédő Kör és a Helytörténeti Alapítvány kezdeményezésére, néhány szakember bevonásával, egy épületkataszter került összeállításra, amely az egyedi épületeket ill. városképi szempontból értékes területeket, épületrészleteket tartalmazza. Ez a további városrendezési elveket kívánja kedvezően befolyásolni, elősegítve a város főépítésének munkáját is.

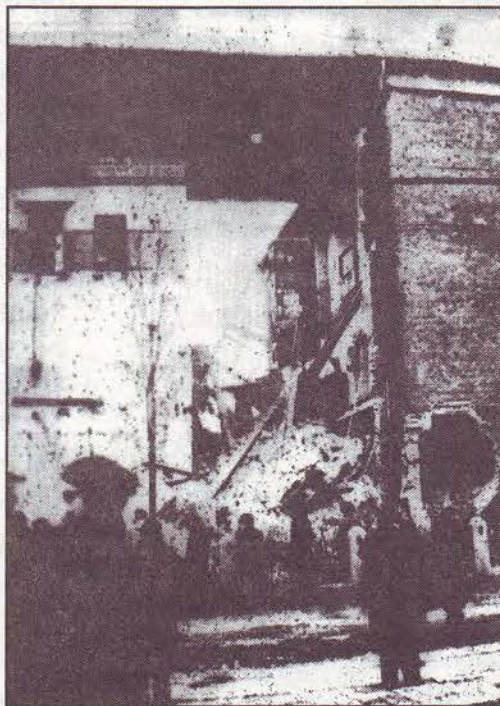
Jószándékú polgári kezdeményezésre állították helyre ill. alakították ki korhű hangulatban a Külvárosi Kávéházat (István u.–Deák u. sarok)

Az Újpesti Önkormányzat hathatós támogatásával újjátették fel az Ady Endre Művelődési Központ Árpád úti — eredeti — épületét, ahol Polgár Centrum működik és ahol az Újpesti Kamaraszínház nyitotta meg — 1994-ben — kapuit.

Úgy gondoljuk, ezek a kezdeményezések kiindulópontjai lehetnek az épített környezet védelmének, az építési hagyományok őrzésének és alapjául szolgálhatnak a manapság olyannyira vágyott polgári értékrend ismételt elterjedésének is.

Források:

- Dr. Ugró Gyula: *Újpest 1831-1930*
- Dr. Borovszky Samu: *Magyarország Vármegyéi és Városai (Pest-Pilis-Solt-Kiskun Vármegye I-II.)*
- Gerle-Kovács-Makovecz: *A századforduló magyar építészete*
- *Újpesti Helytörténeti Értesítő 1994-95 számai*
- Kadlecovits Géza-dr. Sipos Lajos: *Újpest – Írások a település történetéből*
- Hargitai Katalin-ifj. Hirmann László: *Újpest története (olvasókönyv diákoknak)*
- *Magyarországi zsinagógák (Főszerkesztő: Gerő László)*

Az Értesítő szeptemberi számában közölt 1956-os felvétel a Könyves Kálmán Gimnázium romba-döntött épületéről nyomdatechnikai okok miatt rossz minőségű volt. Ezért a felvételt most ismét közreadjuk az Olvasók megértését kérve.

Az Újpesti Városvédő Egyesület megalakulása

1995. november 11-én — ünnepélyes körülmények között — zászlót bontott az Újpesti Városvédő Egyesület. A Polgárcentrumban megrendezett családi hangulatú közgyűlésen 106 polgár aláírásával, az alapszabály elfogadásával létrejött új egyesület, az eddig működött Újpesti Városvédő Kör helyébe lép. Az alábbiakban közöljük az alapító és tiszteletbeli tagok névsorát, az elnökség és az ellenőrző bizottság tisztségviselőit. Hírt adunk azokról is, akik sok évtizedes munkájukért „Arany horgony” elismerésben részesültek.

Alapító tagok:

Dr. Akerl László
Dr. Akerl Lászlóné
Benke Imre
Benke Imréné
Bagi Adél
Báldy László
Banga Ferenc
Banga Ferencné
Bánóné dr. Fleischmann
Marianna
Biró Sándor
Dr. Benkő László
Bazsó Gábor
Csősz Lajos
Dicker György
Dankó Pál
Dankó Pálné
Divéki Tibor
Dénes István
Dr. Győry Attila
Gábor András
Dr. Hollósi Antal
Dr. Hollósi Antalné
Dr. Hollósi Péter
Hollósi György
Hollósi Györgyné
Dr. Horváth László
Hirrmann László
Iványi János
Iványiné Konrád Gizella
Járai Rita
Kadlecovits Géza
Kadlecovitsné Kecskés Edit
Kadlecovits Ákos
Dr. Kapolyi László
Dr. Kovács Ivánné

Dr. Körös András
Kovács Ákos
Id. Kántor Jenő
Ifj. Kántor Jenő
Kubátov Gábor
Kéri Mária
Lányi Csaba
Lányi Csabáné
Lehoczky Gáborné
Dr. Miletics Iván
Müller Antalné
Mészáros Ferenc
Merczel András
Merczel Andrásné
Dr. Merényi Ferenc
Mucsányi Marianna
Muzsay András
Dr. Mády György
Dr. Mády Ferenc
Nagy József
Nagy Józsefné
Neogrády László
Neogrády Lászlóné
Nyári István
Dr. Nyárs Csaba
Dr. Nyárs Csabáné
Nagy István
Németh Istvánné
Németh Vilmosné
Opauszki Viktória
Pákozdi Kálmán
Pákozdi Gábor
Dr. Paulus Alajosné
Poszpischek Györgyné
Dr. Pálvölgyi Vilmos
Petrás József

Pluhár Miksa
Pap József
Révész Benjamin
Rappaport Zoltán
Szusza Ferenc
Dr. Sipos Lajos
Dr. Sipos Lajosné
Sipos Balázs
Dr. Sipos László
Dr. Siposné Horváth Andrea
Dr. Somos András
Dr. Somos Andrásné
Somosi József
Szirmai Gábor
Dr. Szerényi Antalné
Dr. Szerényi Mária
Szunyoghy András
Dr. Sallai János
Szentpáli Gábor
Szendiné Kósa Katalin
Szakonyiné Cseri Bogáta
Sass Attila
Sillye Jenő
Tűzkő Ferenc
Tóbiás László
Urbán Kornél
Dr. Vitáris Edit
Vétekné Jakab Ágnes
Dr. Zsigmond Attila
Dr. Zámbo Gyula
Zsengellér József
Zsengellérné Mády Katalin
Ifj. Zsengellér József
Wagner Alfréd
Wagner Attila

Tiszteletbeli tagok:

Dr. Antalné Czétényi Piroska
 Blázy Lajos
 Dr. Gyökössy Endre
 Dr. Kendelényi Ernő
 Dr. Újszászy László
 Dr. Paulus Alajos
 Dr. Tomka Ferenc

**Az Újpesti Városvédő Egyesület
elnöke:**

Dr. Kapolyi László.

Ügyvezető alelnök:

Kadlecovits Géza

Az elnökség tagjai

Banga Ferenc
 Iványiné Konrád Gizella
 Mészáros Ferenc
 Neogrády László
 Pákozdi Kálmán
 Dr. Szerényi Antalné
 Dr. Vitáris Edit

**Az Újpesti Városvédő Egyesület
ellenőrző bizottságának
elnöke:**

Dr. Zámbó Gyula

Tagjai:

Dankó Pálné
 Németh Istvánné

**AZ „ARANY HORGONY” DÍJ
TULAJDONOSAI:**

Bánóné Dr. Fleischmann Marianna
 gyógyszerértárvezető, kandidátus

Gábor András
 az Aschner Lipót Alapítvány elnöke

Neogrády László
 az Újpesti Helytörténeti Gyűjtemény vezetője

Neográdyné Fényes Judit
 tárlatvezető

Dr. Paulus Alajos
 filmrendező

Dr. Sipos Lajos
 egyetemi magántanár
 az Újpesti Helytörténeti Alapítvány elnöke

Somosi József
 építészmérnök

Dr. Szerényi Antalné
 középiskolai tanár

Szunyoghy András
 grafikusművész

Dr. Tomka Ferenc
 kanonok-plébános
 teológiai tanár

Az Újpesti Községi Televízió
 szerkesztősége

ÚJPESTI VÁROSVÉDŐ EGYESÜLET**Alapszabály****I. Az egyesület neve, címe, bélyegzője****1.§**

- Az egyesület neve: ÚJPESTI VÁROSVÉDŐ EGYESÜLET
- Az egyesület címe: Budapest IV. ker., Bródy Imre u. 1.
- Az egyesület működési területe: Budapest IV. ker., Újpest
- Az egyesület jogi személy.
- Az egyesület bélyegzője: kör alakú, közepén gr. Károlyi István mellképe, Újpest címerével és 1840 évszámmal. A bélyegző körirata: „ÚJPESTI VÁROSVÉDŐ EGYESÜLET 1995”

II. Az egyesület célja, feladatai**2.§**

Az egyesület célja elősegíteni Újpest történelmi, építészeti, természeti értékeinek megóvását és gyarapítását. Feladata Újpest szépítése, polgárainak — azok közül is főként az ifjúságnak — Újpest szeretetére nevelése; a polgárok bevonása a fejlesztési elképzelések, tervek megvitatásába, megvalósításába. Ennek érdekében fejt ki szervező munkát az egyéni és közösségi erők összefogására, közreműködik a környezet- és természetvédelem szempontjainak érvényesítése érdekében.

3.§

Az egyesület — céljai megvalósítása érdekében — a következő feladatokat látja el:

- kezdeményezi az Önkormányzatnál épületek, műtárgyak és tartozékaik, városképi elemek, szobrok és más értékek felújítását, pótlását, karbantartását,
- elősegíti, illetőleg szervezi tagjai és mások közreműködését — külön felkérés alapján — felújításra kerülő objektumok helyreállításánál,
- segíti a felújított értékek megőrzését,
- tagjai révén közreműködik a jelenleg védettség alatt nem álló, de városesztétikai, ipartörténeti, művészettörténeti vagy más szempontból jelentős, megőrzésre érdemes értékek, épületek, azok díszítőelemei, tartozékai, a közterületi tárgyak, Újpest írott és íratlan hagyományainak felkutatásában és megőrzésében,
- véleményezi — felkérésre, vagy saját kezdeményezése alapján:
 - a városrendezési terveket,
 - a beépítési, szanálási, átépítési és bontási terveket,
 - városrész-rehabilitációk, tatarozások terveit,
 - közlekedés-fejlesztési terveket,
 - parkosítási, illetve zöldterületeket érintő terveket,
- tevékenységével kapcsolatos kiállításokat kezdeményez, illetve rendez,
- kiadói tevékenységet folytat,
- kezdeményezi kitüntetés adományozását az Újpestért végzett kiemelkedő társadalmi tevékenység elismerésére,
- előadásokat szervez, előadókat biztosít céljainak megfelelő feladatok népszerűsítésére, a polgárok ilyen célra történő megnyerésére,
- gazdasági, vállalkozási tevékenységet folytat.

III. Az egyesület tagjai és jogállásuk**4.§**

- Az egyesület tagja lehet minden magyar állampolgár, aki belépési nyilatkozatával együtt az egyesület alapszabályát elfogadja és nincs eltiltva a közügyek gyakorlásától.

- Az egyesület tagja lehet nem magyar állampolgár is.

- Az egyesület tagja lehet jogi személy, vagy jogi személyiséggel nem rendelkező csoport.

5.§

- Az egyesület közgyűlése tiszteletbeli taggá választhatja azt, aki közéleti, művészeti, tudományos vagy egyéb, Újpest érdekében kiemelkedően jelentős tevékenységet fejt ki.
- Az egyesület pártoló tagjai lehetnek azok a természetes és jogi személyek, csoportok, akik az egyesület működését támogatni kívánják.

6.§

- Az egyesületi tagság megszűnik:
 - a tag kilépésével,
 - a tag kizárásával,
 - a nyilvántartásból törléssel,
 - ha a tagot közügyek gyakorlásától eltiltották,
 - a tag halálával.
- Az egyesület elnöksége — írásbeli felszólítást követően — törölheti a nyilvántartásból azt a tagot, aki egy évi tagdíjhátralékát nem fizeti meg.
- Az egyesület elnöksége az egyesület célkitűzéseit súlyosan megsértő tagot kizárhatja. Ezzel szemben a tag panasszal élhet a közgyűléshez.
- Befizetett tagdíj és egyéb támogatás nem követelhető vissza a tagság megszűnésekor.

7.§**A.) A tagok jogai**

- Részt vesznek az egyesület munkájában és aktívan hozzájárulnak az egyesület alapszabályában meghatározott feladatok teljesítéséhez,
- részt vehetnek az egyesület közgyűlésén és gyakorolhatják szavazati jogukat,
- megválaszthatók az egyesület tisztségeire,
- bármely, az egyesületre vonatkozó kérdést az elnökség vagy a közgyűlés elé terjesztenek.

B.) A tagok kötelesek

- az alapszabályban foglaltakat megtartani és megtartatni,
- az egyesület közgyűlése által hozott határozatokat végrehajtani, végrehajtásukat elősegíteni,
- a tagdíjat fizetni.

C.) Az évi tagdíj összege — amely a tárgyév február 1-jéig esedékes — az 1996-os esztendőben a következő:

- önálló keresettel rendelkezőknek 100 Ft/év
 - önálló keresettel nem rendelkezőknek és nyugdíjasoknak 50 Ft/év
 - jogi személyeknek 3.000 Ft/év
- A tagdíj összegét az 1997. évtől kezdve a közgyűlés állapítja meg.

D.) A tiszteletbeli és a pártoló tagok jogai és kötelezettségei megegyeznek a rendes tagok jogaival és kötelezettségeivel, de szavazati joguk nincs, és egyesületi tisztségre nem választhatók.**E.) A C.) bekezdés 3. pontja szerinti tagok képviselői részben 1-1 szavazattal rendelkeznek.****F.) Az „Egyesület alapító tagja” cím használatára jogosultak azok a tagok, akik részt vettek az egyesület megalakításában.****IV. Az egyesület szervei és működésük rendje****8.§**

Az egyesület tevékenységét a Magyar Köztársaság Alkotmánya, az egyesülési törvény és az egyesület alapszabálya alapján végzi.

9.§

Az egyesület szervei:

- a.) közgyűlés,
- b.) elnökség,
- c.) ellenőrző bizottság,
- d.) helyi és szakmai csoportok.

A közgyűlés**10.§**

- (1) Az egyesület legfőbb szerve a közgyűlés. A közgyűlés az egyesületet érintő minden kérdésben dönthet.
- (2) A közgyűlés kizárólagos hatáskörébe tartozik:
 - a) az elnökség megválasztása,
 - b) az ellenőrző bizottság megválasztása,
 - c) éves költségvetés elfogadása, a vagyonmérleg és zárszámadás elfogadása,
 - d) az ellenőrző bizottság jelentésének elfogadása,
 - e) az alapszabály módosítása vagy kiegészítése,
 - f) az egyesület feloszlásának kimondása.

11.§

A közgyűlés, azonos napirenddel, küldött közgyűlésként is megtartható.

12.§

- A.) A közgyűlést általában évente, de kétévenként legalább egyszer össze kell hívni. Tisztújító közgyűlést legalább ötévenként kell összehívni.
- B.) Rendkívüli közgyűlést kell összehívni, ha
 - a) az elnökség úgy dönt,
 - b) a tagok egyharmada a cél megjelölésével kívánja,
 - c) ha a bíróság elrendeli.

13.§

- 1.) A közgyűlés összehívása oly módon történik, hogy a napirendet is tartalmazó meghívót — a közgyűlés időpontja előtt legalább 15 nappal — meg kell küldeni a tagoknak.
- 2.) A közgyűlés határozatképes, ha a tagoknak legalább fele jelen van. Ha a határozatképesség hiánya miatt a közgyűlést el kell halasztani, másodszorra a közgyűlést egy hónapon belüli időpontra kell összehívni. Ez a közgyűlés az eredeti napirendre felvett kérdésekben, a megjelentek számára tekintet nélkül határozatképes.
- 3.) A közgyűlés határozatait egyszerű szótöbbséggel hozza. Kétharmados szótöbbség szükséges a 10.§ (2) bekezdés a) és f) pontjában foglalt döntéshez.
- 4.) A közgyűlés határozatait nyílt szavazással hozza, a választás és a tag kizárása azonban titkos.

Az elnökség**14.§**

- A.) Az elnökség két közgyűlés között az egyesület végrehajtó szerve, amely a közgyűlés kizárólagos hatáskörébe tartozó ügyek kivételével az egyesületet érintő minden kérdésben dönthet.
- B.) Az elnökségnek egy elnöke, egy ügyvezető alelnöke és hét fő tagja van.

15.§

- 1.) Az elnökség feladatai:
 - a.) gondoskodik a közgyűlés összehívásáról,
 - b.) végrehajtja a közgyűlés határozatait,
 - c.) rendszeres kapcsolatot tart más városi, állami és társadalmi szervezetekkel,
 - d.) dönt a tag kizárásáról,
 - e.) javaslatot tesz az egyesület költségvetésére.
- 2.) Az elnökség évente szükség szerint, de legalább négy ülést tart. Rendkívüli ülést kell tartani, ha az elnökség legalább

kétharmada azt kéri.

- 3.) Az elnökség ülését az ügyvezető alelnök hívja össze.
- 4.) Az elnökségi ülést az elnök vezeti.
- 5.) Akkor határozatképes az elnökség, ha tagjainak legalább a fele jelen van.
- 6.) Az elnökség határozatait nyílt szavazással hozza.
- 7.) Az elnökség üléséről az ügyvezető elnök jegyzőkönyvet készít, amelyet ő, valamint az az elnökségi tag ír alá, akit az elnök kijelöl.

Az elnök és az ügyvezető alelnök**16.§**

- 1.) Az egyesület elnökének feladatai:
 - a, képviseli az egyesületet
 - b, elnököl az elnökségben
 - c, egyik aláíróként utalványoz az egyesület bankszámlájának terhére.
- 2.) Az ügyvezető alelnök feladatai:
 - a, segíti az elnököt munkájában, és szükség szerint teljes jogkörrel helyettesíti,
 - b, irányítja és ellátja az egyesület írásbeli teendőit,
 - c, gondoskodik az elnökség és a közgyűlés összehívásáról,
 - d, gondoskodik az előterjesztések elkészítéséről,
 - e, gondoskodik az elnökség és a közgyűlés összehívásáról
 - f, informálja a sajtót és más szerveket az egyesület munkájáról,
 - g, egyik aláíróként utalványoz az egyesület bankszámlájának terhére,
 - h, kapcsolatot tart más szervezetekkel.

Ellenőrző bizottság**17.§**

- 1.) Az ellenőrző bizottság — a közgyűlés által választott — elnökből és két tagból áll. Az ellenőrző bizottság elnöke és tagjai más tisztséget nem viselhetnek az egyesületben.
- 2.) Az ellenőrző bizottság feladata az egyesület szabályszerű működésének, pénzügyeinek és ügyvitelének ellenőrzése. Köteles félévenként ellenőrzéseket végezni, és az elnökséget a hiányosságokról tájékoztatni.
- 3.) Az ellenőrző bizottság foglalkozik etikai és összeférhetlenségi ügyekkel is.

Az egyesület vagyona**18.§**

- 1.) Az egyesület tartozásaiért saját vagyonával felel, a tagok saját vagyonukkal nem felelnek, csak a tagdíjakat kötelesek megfizetni.
- 2.) Az egyesület bevételi forrásai:
 - a tagdíjak,
 - a rendezvények bevételei,
 - a különböző szervek és személyek támogatásai, adományai,
 - a vállalkozási, gazdasági tevékenységből származó haszon, amely kizárólag egyesületi célra használható.
- 3.) Az egyesület pénzgazdálkodását az ügyvezető alelnök végzi az elnökség által meghatározott éves költségvetésnek megfelelően.

19.§

A jelen alapszabályt az egyesület 1995. november 11-én megtartott alakuló közgyűlése elfogadta.

Dr. Kapolyi László
elnök

Kadlecovits Géza
alelnök

Helytörténeti hírek...

☞ Augusztus végén az újpesti Puskás Tivadar Szakmunkásképző és Szakközépiskola felvette BAY ZOLTÁN (1900-1992), az Egyesült Izzó kutatóintézete egykori igazgatójának nevét. Ezzel a döntéssel tovább folytatódik az iskolák híres újpestiekről történő elnevezése. Örülünk a hírnek.

☞ Október 9-10-én tartotta tudományos konferenciáját a Magyar Építéstudományi Egyesület a parlamentben „Historizmus és szecesszió — Az épített környezet védelme” címmel. A konferencián IVÁNYI JÁNOS újpesti építőmérnök tartott nagysikerű előadást Újpest e korból származó épületeiről. Előadásának rövidített vázlatát ebben a számban olvashatják.

☞ Október 13-án koszorúzást rendezett az Újpesti Városvédő Kör KLIMA LAJOS sírjánál a Megyeri úti temetőben. DR. SIPOS LAJOS, alapítványunk elnöke emlékezett Újpest első gimnáziumának alapító igazgatójára. Az ünnepségen jelen volt TOBORFFY ZOLTÁNNÉ, Klima Lajos lánya is.

☞ Az 1996. évi középiskolások helytörténeti vetélkedőjére hét intézmény nevezett csapatot. Az október elején megkezdett felkészítőkön a Könyves Kálmán, a Bródy Imre gimnáziumok, a Berzeviczy Gergely, a Déry Miksa, a Bay Zoltán, a Bőripari és az Újpesti Műszaki szakközépiskolák diákjai vesznek részt. Külön szervezés szerint indul egy, intézményeken kívüli csapat is azon diákokból szervezve, akik Újpesten élnek, de nem újpesti középiskola tanulói.

☞ Az Újpesti Városvédő Kör „Arany horgony” elnevezéssel díjat alapított. Ezt a díjat azok kapják meg, akik sokat tettek Újpest múltjának kutatása, bemutatása, oktatása, a város tereinek, épületeinek megóvása érdekében. A díjakat először 1995. november 11-én, az Újpesti Városvédő Egyesület alakuló közgyűlésén adták át tíz közismert újpesti polgárnak és egy intézmény munkatársainak. Gratulálunk!

☞ Az Újpesti Helytörténeti Alapítvány és az Újpesti Városvédő Egyesület közös javaslattal fordul Újpest Önkormányzatához, hogy 1996-ban a honfoglalás 1100. évfordulójára emlékezve, állítsanak fel egy emlékjelet a Duna-part kijelölt pontján. Az emlékjel felállításával megőrizhetjük a Gesta Hungarorumban említett megyeri révátkelő helyet, amit a hagyomány szerint honfoglaló őseink használtak.

Az alapítvány támogatói:

ASCHNER LIPÓT ALAPÍTVÁNY,
CHINOIN RT., ÉPORG KFT., FILE SELSZ KFT.
FÜRST SÁNDOR, HANZLIK PÁL,
HOLLÓSI GYÖRGY, PYLON 2000 KFT.
IVÁNYINÉ KONRÁD GIZELLA,
IVÁNYI JÁNOS, DR. KAPOLYI LÁSZLÓ,
KOZMA SÁNDORNÉ, ÚJPEST KFT.,
ÚJPEST KÖZMŰVELŐDÉSÉÉRT ALAPÍTVÁNY,
ÚJPESTI KÖZÖSSÉGI TV,
ÚJPEST ÖNKORMÁNYZATA, RICOPY KFT.,
SZOC.DEM. PÁRT ÚJPEST

Kiadja: az Újpesti Helytörténeti Alapítvány
Elnök: Dr. Sipos Lajos
Szerkesztő: Kadlecovits Géza
Szerkesztőség: 1047 Bródy Imre u. 1. Tel.: 160-5369
Tipográfia: Wagner Attila
Készült: TUNGSRAM PRINT Kft. nyomdaüzemében